

٤٠
/

اسكن شد

تاریخ: ۸۰/۱۱/۸

توسط: *[Handwritten Signature]*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۲۴۱۴۸

دانشگاه فردوسی مشهد

دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری

۱۳۷۸ / ۴ / ۲۰

پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع

نماز جمعه از دیدگاه مذهب شیعه

استاد راهنما: حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای عبدالکریم عبداللہی نژاد

استاد مشاور: جناب آقای دکتر سید مهدی صانعی

نگارش: علی تقی زاده اکبری

سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳

۲۴۸۴۸

تقدیم به:

شهیدان بزرگوار محراب؛
فرزانگانی که در اوج عزت
و باسعادت‌گی کم نظیر سنگر
با صلابت نماز جمعه را با عطر
خون خویش معطر نمودند و
به فیض لقاء الله نائل شدند.

فهرست اجمالی مطالب و مندرجات

صفحه	موضوع
۱	مقدمه
۳	- عبادت سرّ آفرینش
بخش اول: نماز جمعه از نظر موضوع	
(۱۰ - ۱۱۸)	
۱۱ - ۱۹	فصل اول: پیرامون واژه های «صلاة» و «جمعه»
۱۱	«صلاة» در لغت
۱۳	«صلاة» در اصطلاح
۱۴	«جمعه» در لغت
۱۵	مناسبت نامگذاری روز جمعه
۱۶	تاریخ نامگذاری روز جمعه
۱۷	فضیلت روز جمعه
۲۰ - ۳۰	فصل دوم: تشریح نماز جمعه
۲۱	فلسفه تشریح نماز جمعه
۲۴	تاریخ تشریح نماز جمعه
۲۶	اولین نماز جمعه در اسلام
۲۶	۱- آسعد بن زراره

۲۷	۲- مُصَعَّب بن عُمَيْر
۲۷	۳- پیامبر اکرم (ص)
۲۸	نماز جمعه از احکام تأسیسی است
۳۱ - ۴۹	فصل سوم: اهمیت نماز جمعه
۳۲	اهمیت نماز
۳۳	۱- نماز یاد خداست
۳۴	۲- نماز وسیله دوری از گناهان
۳۵	۳- نماز عامل تطهیر گناهان
۳۷	اهمیت نماز جماعت
۴۰	اهمیت عبادی نماز جمعه
۴۰	۱- قرآن
۴۱	۲- سنت
۴۳	اهمیت تربیتی - فرهنگی نماز جمعه
۴۵	اهمیت اجتماعی - سیاسی نماز جمعه
۴۷	جایگاه نماز جمعه در انقلاب اسلامی
۵۰ - ۷۰	فصل چهارم: ماهیت نماز جمعه و اجزای آن
۵۱	نماز جمعه چیست؟
۵۳	دو خطبه
۵۳	۱- شرایط دو خطبه
۶۰	۲- محتوای دو خطبه
۶۴	قرائت سوره های جمعه و منافقین
۶۵	جهر یا اخفات
۶۷	قنوت نماز جمعه
۷۱ - ۱۱۸	فصل پنجم: شرایط نماز جمعه
۷۲	وقت
۷۴	۱- ابتدای وقت
۷۵	۲- انتهای وقت

۸۱	تعداد نماز گزاران
۸۱	۱- تعیین عدد
۸۹	۲- شرایط نماز گزاران
۹۶	جماعت
۹۸	وحدت
۱۰۱	امام عادل
۱۰۱	۱- ادلة قائلین به اشتراط معصوم (ع)
۱۱۲	۲- ادلة قائلین به عدم اشتراط معصوم (ع)
۱۱۲	۳- شرایط امام جمعه

بخش دوم: نماز جمعه از نظر حکم

(۱۱۹ - ۱۸۷)

۱۲۰ - ۱۵۲	فصل اول: حکم نماز جمعه
۱۲۲	حکم نماز جمعه در زمان حضور و تمکن معصوم (ع)
۱۲۳	حکم نماز جمعه در زمان غیبت یا عدم تمکن معصوم (ع)
۱۲۳	۱- وجوب تعیینی
۱۲۴	- ادلة قائلین به وجوب تعیینی
۱۳۴	۲- وجوب تخییری
۱۳۴	الف - ادلة قائلین به وجوب تخییری
۱۴۰	ب - دلیل قائلین به وجوب تخییری به شرط حضور و تمکن فقیه جامع شرایط
۱۴۷	۳- حرمت
۱۴۷	- ادلة قائلین به حرمت
۱۵۳ - ۱۷۳	فصل دوم: احکام نماز جمعه
۱۵۴	شنیدن دو خطبه
۱۵۶	۱- شنیدن خطبه ها واجب است
۱۵۷	۲- شنیدن خطبه ها مستحب است
۱۵۸	سخن گفتن به هنگام ایراد خطبه ها

۱۵۹	۱- اذله قائلین به حرمت
۱۶۰	۲- اذله قائلین به کراهت
۱۶۱	۳- اذله تفصیل در حکم سخن گفتن امام و نماز گزاران
۱۶۲	سفر کردن پس از زوال خورشید
۱۶۵	گفتن اذان دوم
۱۶۵	۱- مراد از اذان دوم چیست؟
۱۶۶	۲- حکم اذان دوم
۱۶۷	الف- اذله قائلین به حرمت
۱۶۸	ب- دلیل قائلین به کراهت
۱۶۸	خرید و فروش
۱۶۹	۱- وقت حرمت خرید و فروش
۱۷۰	۲- معنای تحریم خرید و فروش
۱۷۱	۳- تحریم سایر عقود
۱۷۴ - ۱۸۷	فصل سوم: آداب نماز جمعه
۱۷۵	آداب مربوط به همه نماز گزاران
۱۷۵	۱- مستحبات
۱۷۵	الف- دستورات بهداشتی
۱۷۹	ب- دستورات مذهبی
۱۸۲	۲- مکروهات
۱۸۴	آداب مربوط به امام جمعه
۱۸۴	۱- شرایط کمال
۱۸۶	۲- آداب ظاهری
۱۸۸	خانمه
۱۸۹	نگاهی گذرا به اقامه نماز جمعه در مذهب شیعه
۱۹۴	اسامی قائلین به وجوب تعیینی در زمان غیبت معصوم (ع)
۱۹۸	فهرست منابع و مآخذ

به نام آن که گوهر جان را به زینت معرفت خویش بیاراست

مقدمه

ستایش خداوند یکتارا سزااست که هستی همه از اوست و جانها همه بدست او، پروردگاری که همه موجودات، ریزه خوار خوان نعمت گسترده اش و شکرگزار لطف بی دریغش.

سپاس او را که در میان مخلوقات، انسان را برتری بخشیده، جانشین خویش در زمین قرار داد و برای هدایتش، پیامبرانی فرستاد، حمد، که ما را به تبعیت از آخرین فرستاده خویش، حضرت محمد مصطفی (ص) مفتخر ساخت؛ پیامبری که همچون خورشیدی فروزان، راه هدایت بشر را تا دنیا دنیااست، تابناک نمود و شکر، که به ما پیروی از ائمه معصومین - علیهم السلام - ارزانی داشت؛ رهبرانی که مفسر حقیقی آیات وحی اند و مبین احکام نورانی آن، درود و سلام خدا و بندگان صالح او، بر آنان باد.

و بالاخره، خداوند را از صمیم دل سپاسگزاریم که ما را در زمان حیات مجدد اسلام، طرح دوباره اندیشه ناب اسلامی و احکام متعالی آن، و برپایی حکومت اسلامی بدست امام خمینی - قدس سره - قرار داد.

گرایش به مذهب و پرستش خداوند یکتا، همواره یکی از اصیل ترین و عمیق ترین گرایشهایی است که بشر در طول تاریخ زندگی خود داشته است. انسان برخلاف موجودات خاکی دیگر، که به حکم غریزه خدادادی تنها در محدوده امور مادی برای تداوم زندگی یکنواخت فعالیت دارند، از تمایلاتی معنوی مانند حقیقت جویی، کسب فضائل اخلاقی، زیبایی دوستی و مهمتر از همه، تقدیس و پرستش نیز بهره مند است.

متفکرین مادی، ناتوان در توجیه منطقی گرایش مذهبی بشر، به دلایل بی پایه ای از جمله جهل وی نسبت به علل علمی پدیده های طبیعی یا ترس از حوادث ترسناکی مانند صاعقه، زلزله، و تبدیل اضطراب بوجود آمده در اثر این حوادث به آرامش درونی، متوسل شده اند، یا این که مذهب را

ساخته دست طبقات حاکم و به جهت حفظ منافع خود و تخدیر طبقات محروم پنداشته اند، اما همه این توجیهات پندارهایی باطل بیش نیستند، زیرا از یک طرف با پیشرفت علمی و از بین رفتن زمینه های جهل و ترس در میان بشر، نه تنها گرایش مذهبی از بین نرفته، بلکه روز بروز عطش انسانها به مذهب و آثار سازنده آن بیشتر شده است و از طرف دیگر، برخلاف گفته بی اساس آنها، مذهب و اعتقاد به خداوند متعال در طول تاریخ، بهترین انگیزه را برای پویایی و تحرک و مبارزه با ظلم ستمگران ایجاد نموده است، زیرا یکی از اهداف مهم پیامبران الهی، مبارزه با طاغوت و تحقق عدالت و گسترش آن در جامعه بوده است. بررسی زندگی پیامبران در قرآن کریم، این مطلب را به خوبی اثبات می کند.

از نظر اسلام، گرایشهای معنوی انسان و در رأس همه آنها گرایش دینی و پرستش خدای یگانه، امری فطری است، به این معنا که خداوند متعال، استعداد و زمینه چنین اموری را در متن خلقت و در نهاد بشر قرار داده است. آیات متعددی به این حقیقت اشاره نموده است. در آیه سی ام سوره مبارکه «روم» این چنین می خوانیم: «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَرِيمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ»؛ روی خود را متوجه آیین خالص پروردگار کن. این فطرتی است که خداوند انسانها را بر آن آفریده، دگرگونی در آفرینش خدا نیست، این است دین محکم و استوار، ولی اکثر مردم نمی دانند.»

همچنین در آیات دیگری، سخن از میثاقی است که خداوند متعال با بندگان، در مورد اقرار به پروردگار خویش و نپرسیدن شیطان بسته است.^۱

ممکن است، این سؤال مطرح شود که اگر چنین است، چرا بشر در مورد این گرایش فطری دچار افراط و تفریط و انحرافات از قبیل الحاد، شرک و بت پرستی و... شده است؟

پاسخ این سؤال این است که، اگر چه انسان از نظر تکوینی حق گرا و خداپرست آفریده شده است، اما این به تنهایی برای هدایت و سعادت او کافی نیست، بلکه برای شکوفایی و پرورش این استعداد و فعلیت بخشیدن به آن، به هدایت تشریحی نیز، نیازمند است، زیرا انسان از یک طرف علاوه برداشتن فطرت خداجو و حق گرا، دارای طبیعتی خاکی و قوایی حیوانی است که او را به سوی امور مادی و نفسانی متمایل ساخته و قدرت پرواز معنوی را از وی سلب می نماید و از طرف

۱- ر ک: سوره اعراف (۷): ۱۷۲، و یس (۳۶): ۶۰.

دیگر انسان موجودی است مختار که می تواند راه سعادت را انتخاب یا شیوه شقاوت در پیش گیرد، لذا تکلیف و به دنبال آن ثواب و عقاب در حق او معنا پیدا می کند.

هدایت تشریحی دارای دورکن اساسی است: اول، وجود قانون و دستورالعملی هماهنگ با فطرت درونی و دوم، هادی و راهنما و چون تنها خالق انسان است که به همه استعدادها، نیازها و روش سعادت‌مندی او کاملاً آگاه است، لذا تنها او صلاحیت جعل قانون و انتخاب افرادی به عنوان راهنما را دارد و از آن جایی که دین اسلام، آخرین دین الهی است، کاملترین قانون جهت هدایت بشر نیز محسوب می شود و پیامبر آن، بهترین راهنما برای او.

خلاصه این که عبادت امری فطری و احساسی درونی است، نیازی ثابت که از اعماق جان آدمی سرچشمه می گیرد و کوچکترین بی اهمیتی نسبت به آن، زیانهای جبران ناپذیری در عرصه های مختلف زندگی بشر، به جا می گذارد. اگر به زندگی انسان قرن بیستم که با پیشرفت علم توانسته است بسیاری از مشکلات مادی زندگی خود را حل نماید و ظاهراً به رفاه مادی دست پیدا کند نگرشی کوتاه داشته باشیم، ملاحظه می کنیم که دچار انواع گرفتارهای روحی و روانی شده است، کرامت انسانی خویش را از دست داده و در منجلاب فساد و تباهی، ظلم و جنایت دست و پا می زند. بی شک، امروزه بشر بیش از هر زمان دیگر، باید به این ندای درونی پاسخ مثبت داده، و سر بر آستان خداوند یکتا بساید.

عبادت سر آفرینش

از آن جایی که خداوند متعال، حکیم علی الاطلاق است، دستگاه با عظمت و شگفت انگیز خلقت را بیهوده و بدون در نظر گرفتن هدفی متعالی نیافریده است و مسلماً این هدف به فعل او بر می گردد نه ذات مقدس او، زیرا خداوند متعال، کمال محض و غنی بالذات است و تصور هرگونه هدفی برای او به دلیل این که مستلزم کاستی در ذات بی نقص اوست، تصویری باطل است، بنابراین دستگاه آفرینش هدفی را تعقیب می کند.

در آیه هفتم سوره مبارکه «هود» هدف از خلقت آسمانها و زمین، این چنین بیان شده است: «لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا؛ تا شما را آزمایش کند، که کدام یک بهتر عمل می کنید.»

همچنین در آیه ۵۶ سوره مبارکه «ذاریات»، هدف از خلقت انسان، گل سر سبد آفرینش، عبادت خداوند تبارک و تعالی عنوان شده است: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ؛ من جن و انس را نیافریدم، جز برای این که عبادتم کنند.»

بنابراین می توان این چنین نتیجه گرفت: آسمانها و زمین و به عبارت دیگر جهان خلقت، به طفیل وجود انسان و برای ایجاد زمینه تکامل و به فعلیت رسیدن استعدادهای او آفریده شده اند و انسان نیز برای عبادت حضرت حق پا به عرصه وجود گذاشته است و در نتیجه، هدف نهایی از آفرینش جهان هستی، عبادت آفریدگار آن است، به عبارت دیگر، عبادت خداوند سر آفرینش است. عبادت، اطاعت محض و بی چون چرای بندگان در مقابل قدرت بی همتایی است که، مالک و معبود حقیقی آنان است، عبادت، سیراب کردن روح تشنه حقیقت، از معرفت خالق خویش است و بالاخره، عبادت پلکانی است برای قرب به ذات مقدس حضرت حق و نیل به مقام شامخ بندگی.

از نظر اسلام، عبادت باید دارای دو ویژگی اساسی باشد: اول این که آگاهانه و از روی معرفت انجام گیرد، به این معنا که بداند، چه کسی را و به چه منظوری عبادت می کند و دوم این که، خالصانه و از روی صدق صورت پذیرد، به این معنا که منظور عبد، تنها خشنودی خداوند و به جهت تقرب به او باشد نه چیز دیگر. عبادتی که دارای این دو ویژگی باشد، خود وسیله ای می شود برای معرفت هر چه بیشتر حضرت حق، و در نتیجه هدایت بیشتر چرا که: «وَالَّذِينَ أَهْتَدُوا زَادَهُمْ هُدًى^۱؛ کسانی که هدایت یافته اند، خداوند بر هدایتشان می افزاید.»

عبادت، آثار سازنده بسیاری در بردارد که پیرامون هر یک باید ساعتها به بحث پرداخت اما به طور خلاصه می توان به مهمترین آنها این چنین اشاره کرد:

- ۱- ایجاد تقوا و روح تسلیم در مقابل حق و ایستادگی در برابر باطل .
- ۲- حفظ عزت و کرامت انسانی و ایجاد روح آزادگی .
- ۳- جلوگیری از احساس پوچی در زندگی و ابتلاء به انواع امراض روحی و روانی .
- ۴- ایجاد روح مسئولیت پذیری و مبارزه با مشکلات زندگی .
- ۵- تقویت روح ایثار و از خود گذشتگی و کمک به بندگان خدا .
- ۶- و بالاخره، مهمتر از همه، ایصال عبد به نهایت درجه کمال انسانی و مقام خلیفه الله .

* * *

عبادات، مهمترین بخش از دستورات اسلام را تشکیل می دهند. این نظام عبادی، به دلیل جامعیت و شمولی که دارد در عین این که ارتباط صحیح عبد با پروردگار و وظیفه او نسبت به خدای

خویش را تبیین می‌کند و تربیت نفوس تک تک افراد را به عهده دارد، در عین حال نه تنها از جنبه های اجتماعی غفلت ننموده، بلکه مهمترین نقش را در ایجاد و تحکیم روابط اجتماعی، سلامت و اعتلای جامعه انسانی ایفاء می‌کند.

اگر به عباداتی که در شرع مقدس اسلام تشریح شده بنگریم، درمی‌یابیم که بیشتر آنها دارای جنبه های اجتماعی و سیاسی است. در خمس و زکات که عبادات مالی محسوب می‌شوند، بندگان موظفند بخشی از درآمد خویش را در شرایط خاصی به افراد معینی بپردازند و این خود، حس احساس مسئولیت را نسبت به سرنوشت مالی و معیشتی افراد کم درآمد، در پرداخت کننده زنده می‌کند. در جهاد، همه افرادی که قدرت جنگیدن با دشمن را دارند، باید به صورت دسته جمعی به پیکار دشمن بروند و با تعاون و همکاری یکدیگر، خصم را به زانو درآورند. در حج، اگر چه انجام آن به صورت دسته جمعی تشریح نشده، اما زمان و مکان واحدی که برای آن تعیین شده است آن را به صورت کنگره ای عظیم در آورده که مسلمانان، از نژادهای مختلف و با زبانهای متفاوت از اقصی نقاط جهان اسلام، در این اجتماع بزرگ سالانه شرکت می‌کنند و این بهترین فرصتی است که خداوند متعال برای آشنایی مسلمانان با یکدیگر، طرح مشکلات اساسی دنیای اسلام و ارائه راه حل مناسب برای آنها، و مرعوب ساختن دشمنان اسلام فراهم کرده است. روزه اگر چه عبادتی فردی محسوب می‌شود، اما تحمل گرسنگی و تشنگی، روزه دار را به یاد مستمندان و گرسنگی و تشنگی آنها می‌اندازد و دیگر این که پس از اتمام این فریضه در نماز عید فطر که به صورت دسته جمعی انجام می‌گیرد، شرکت می‌کند. در مورد نماز که سر سلسله عبادات اسلامی به شمار می‌رود، سفارش بسیار شده که به صورت دسته جمعی و جماعت برگزار گردد.

بنابراین، در اسلام نه تنها مرزی بین عبادت و در میان اجتماع بودن وجود ندارد، بلکه از یک طرف، رهبانیت و تنها به صورت انفرادی به عبادت پرداختن، به طوری که زندگی اجتماعی انسان را تحت الشعاع قرار دهد، سخت مورد نکوهش قرار گرفته و از طرف دیگر، هدف این است که عبادات شرعی در میان بندگان و به صورت اجتماعی پرشکوه برگزار گردد، اما چنان که قبلاً نیز اشاره شد، همه این عبادات باید به قصد تقرب به ذات اقدس پروردگار انجام شوند.

یکی از عباداتی که مصداق و مظهر تمام خصوصیات است که تاکنون در مورد عبادت برشمردیم، چه از لحاظ جنبه انفرادی و ارتباط با آفریدگار هستی و چه از لحاظ جنبه اجتماعی و ارتباط مسلمانان با یکدیگر و چه از لحاظ بعد سیاسی آن، نماز جمعه است. نماز جمعه از آن جا که نماز است، ارتباط با خداوند تبارک و تعالی است و از آن جا که جمعه است یعنی در روز جمعه و با

اجتماع مسلمانان برگزار می شود، ارتباط با بندگان خداست و از آن جا که نمایانگر قدرت اسلام است و آگاهی سیاسی نمازگزاران را به دنبال دارد، خار چشم دشمنان دین خدا است. اگر نماز جماعت اجتماع روزانه و حج اجتماع سالانه مسلمانان است، نماز جمعه هم، اجتماع هفتگی محسوب می شود که شارع مقدس برای وحدت و انسجام امت اسلامی تشریح نموده است.

* * *

یکی از جنجالی ترین بحثهای فقهی که ذهن فقهای شیعه را همواره به خود مشغول ساخته است، بحث پیرامون نماز جمعه، بویژه حکم آن در زمان غیبت معصوم (ع) است. شاید به جرأت بتوان گفت، کمتر بحثی از مباحث فقهی، تا این اندازه مورد بررسی و کنکاش قرار گرفته و نظرات کاملاً متفاوت و متابینی درباره آن ارائه شده است.

فقهای شیعه، علاوه بر طرح این بحث در کتب فقهی خود و در کنار مسائل فقهی دیگر، رساله های مستقل متعددی نیز در این زمینه به رشته تحریر در آورده اند، تا آن جا که، تقریباً طی پانصد سال پیش از یکصد و شصت رساله درباره آن نوشته شده است. ظاهراً مرحوم محقق کرکی (م ۹۴۰ هـ. ق) اولین فقیهی است که به این کار مبادرت ورزیده و اولین رساله مستقل را در سال ۹۲۱ هـ. ق، نگاشته است. پس از وی مرحوم شهید دوم (م ۹۶۵ هـ. ق) در سال ۹۶۲ هـ. ق، دومین رساله را نوشت و به این ترتیب، نهضت رساله نویسی در این موضوع آغاز گردید.^۱

علت این که این بحث با این شدت در محافل فقه شیعی - بویژه پس از روی کار آمدن دولت صفویه و طرح مذهب شیعه به عنوان مذهب رسمی ایران - مطرح شده، در حالی که همه فقهاء در این که نماز جمعه یکی از واجبات عبادی است که در اسلام تشریح شده اتفاق نظر داشتند، یک نکته اساسی بود و آن این که، آیا حضور معصوم (ع) و تمکن ایشان از اقامه نماز جمعه یا اذن ایشان، در جواز یا وجوب این فریضه مدخلیتی دارد یا صرف این که شیعیان قدرت اقامه نماز جمعه مستقل را پیدا نمودند، عذری در ترک آن ندارند و باید آن را اقامه نمایند؟ لذا هر یک از فقهاء با توجه به استنباط خویش، نظری دادند و در نقد و رد نظرات یکدیگر، رساله ها نوشتند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی که مذهب و فقه شیعه این بار در شکل یک نظام حکومتی مستقل ظهور کرد و فقیهی عادل در رأس آن قرار گرفت و

در نتیجه، بیش از هر زمان دیگر قدرت لازم برای اقامه این فریضه و فرصت مناسب برای پیدا کردن جایگاه اصلی خود مهیا شد، مجدداً زمینه مطلوب جهت بحث پیرامون آن و تبیین دقیق و محققانه ماهیت، حکم، احکام و بالآخره، نقش و اهمیت همه جانبه آن در تربیت افراد، تحکیم روابط اجتماعی و ارباب دشمنان اسلام فراهم گردید.

لذا آنچه در پیش رو داریم، بحثی با عنوان «نماز جمعه از دیدگاه مذهب شیعه» است، که به عنوان موضوع پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد، توسط این جانب ارائه می گردد. امیدوارم ضمن توفیق اخذ این درجه از مقطع تحصیلی، گامی هر چند کوچک، در نشر احکام نورانی اسلام برداشته باشم.

یادآوری چند نکته

ارائه دورنمایی از مباحث این پایان نامه و چگونگی تحقیق پیرامون موضوع آن، ذکر چند مطلب را جهت یادآوری ضروری می نماید.

این پایان نامه در دو بخش و هشت فصل و یک خاتمه تنظیم شده است. بخش اول که به بحث درباره نماز جمعه از نظر موضوع اختصاص دارد، شامل پنج فصل است. در فصل اول واژه های صلاة و جمعه، در فصل دوم، تشریح نماز جمعه، در فصل سوم، اهمیت نماز جمعه، در فصل چهارم، ماهیت و اجزای نماز جمعه و بالآخره در فصل پنجم، شرایط نماز جمعه مورد بحث قرار گرفته است. در بخش دوم، نماز جمعه از نظر حکم موضوع بحث است و شامل سه فصل است. فصل اول به حکم نماز جمعه، فصل دوم به احکام نماز جمعه و فصل سوم به آداب نماز جمعه اختصاص پیدا کرده است. در خاتمه نظری اجمالی به چگونگی اقامه این فریضه توسط شیعه و اسامی فقهای که در زمان غیبت معصوم (ع) قائل به وجوب تعیینی نماز جمعه می باشند، انداخته شده است. در تنظیم این مطالب، سعی شده نظمی منطقی رعایت گردد.

در این رساله، بر خلاف بیشتر رساله هایی که درباره نماز جمعه به نگارش در آمده، این فریضه تنها از نظر حکم مورد بررسی قرار نگرفته، بلکه تقریباً بحث کاملی از مسائل کلی نماز جمعه ارائه شده است. همچنین بحث پیرامون حکم نماز جمعه، مستقل از بحث درباره شرط بودن

معصوم (ع) مطرح شده است. →

در همه مباحث این پایان نامه، سعی شده تا حد ممکن نظرات مختلف و معتبر و با دلیل های قوی و مستحکم، دسته بندی و به شکلی استدلالی طرح شود و برای این منظور، تقریباً به همه مدارکی که قابل دسترس بوده، مراجعه شده است.

۴- در تدوین این پایان نامه، تلاش بر این بوده مباحث به گونه ای مطرح شود که در صورت امکان، به نتیجه ختم شود نه این که عقیم بماند و از بیان آنچه که به نظر قاصر این حقیر صواب آمده، خودداری نکرده ام.

۵- در مواردی که احساس می شد آوردن متن آیه یا حدیث لازم و مفید است، به این کار اقدام و در غیر این صورت تنها به ذکر ترجمه آن اکتفاء شده است.

۶- در ترجمه احادیث و کلام فقهاء، ترجمه ای روان و با حفظ امانت مورد نظر بوده و برای ترجمه صحیح آیات و پرهیز از هرگونه خللی در این رابطه، از تفسیر نمونه استفاده شده است.

۷- بی شک این پایان نامه، به دلیل این که اولین کار تحقیقی و حساب شده ام می باشد، بی اشکال نیست اما خوشنودم که همه سعی و تلاش خود را به کار گرفتم تا نهایت ممکن از اشکالات احتمالی جلوگیری نمایم، در این که تا چه میزان موفق شدم، نظر کارشناسان فن متبّع است.